

Kultur- og kirkedepartementet  
Postboks 8030 Dep  
0030 Oslo

## BIBLIOTEKREFORM 2014

Høringsuttalelse – ”Bibliotekreform 2014”

### 1 Generelle kommentar

Bibliotek tjenester, slik vi historisk kjenner dem, utfordres hele tida, som alle andre tjenester i samfunnet. Bibliotekenes legitimitet - som andres - ligger i en bevissthet om hvordan tilbudene fungerer overfor våre brukere og bibliotekenes eiere, og evnen til å fornyelse i forhold til den kunnskap vi får gjennom det.

Det overordnede spørsmål blir derfor hva som er bibliotekenes egenart, hva det vil si å være bibliotek, sett i et samfunnsperspektiv. Som en del av bibliotekutredningen ble det laget et scenarioprojekt for å identifisere mulige fremtidige trender som vil berøre området. Dette var et godt grep, men bare i begrenset grad er perspektivene blitt en del av selve utredningen. Vi velger å peke på noen områder, eller dilemmaer, som er sentrale i denne sammenhengen.

#### 1.1 Ytringsfrihet – ideal eller praksis?

Hva vil det si i praksis at bibliotekene skal forankres i et ideal om ytringsfrihet og demokrati? I tillegg til skoleverket generelt, universiteter, forskning og en fri presse, pekte Ytringsfrihetskommisjonen på bibliotek og kunstneriske ytringer som områder der myndighetene har et ansvar for å sikre infrastruktur for kunnskap. Bibliotekene er en av det offentlige roms institusjoner, en del av en offentlig tjeneste som samfunnet ønsker for å fremme åpen informasjonstilgang og fri meningsutveksling. Men i dette perspektivet er det sentrale elementet innhold, ikke struktur.

Utredningen gjør liknende betraktninger men problematiserer i liten grad hvilke deler av dette ansvaret bibliotekene skal ta. I forhold til det ansvaret utdanning har, i forhold til kunsten, i forhold til pressen. Hva er biblioteks egenart og kompetanse? Og hvilke er bibliotekenes tjenester sett i dette perspektivet.

Vi vil peke på at bibliotekenes kjernekompetanse er å organisere kunnskap for gjenfinning og formidling. Dette er kompetanse som historisk har vært viktig i utviklingen av et moderne kunnskaps- og informasjonstilbud, og som i framtidens informasjonsoverflod vil bli ennå viktigere. I den store verdiskapingskjeden som

heter kunnskapsformidling må vi være åpne for å stille spørsmålet om hvor vi skal stille vår kompetanse til rådighet. Da blir vår kompetanse, en tjeneste i seg selv, men det kan hende at vi i ytterste konsekvens ikke lenger blir en egen sektor i organisatorisk og strukturell betydning av ordet.

Konsekvensen av dette er at vi må bevege oss lenger enn å si at vi skal ha en reform som på det mest konkrete sier at vi skal slå sammen de minste kommunale bibliotekene. Da må vi forholde oss til kunnskap om hvordan de som skal nå den kunnskap vi forvalter og formidler søker denne. Selv et offentlig tjenestetilbud kan ikke påtvinges noen.

Statistisk sentralbyrå gjorde en undersøkelse i tredje kvartal 2005 om hvordan folk i Norge søkte informasjon og kunnskap. Mer enn 80 % var på internett oftere en hver tredje måned, 90 % av studentene. Selv når vi kom ned til daglig bruk, var prosenten henholdsvis 50 og 68 %. Undersøkelser fra OCLC forsterker dette bildet. Bare 1 % starter informasjonssøk på bibliotekenes nettsider, 2 % av studentene. 11 % har de fysiske bibliotekene som førstevalg for informasjon, 14 % av studentene, mens 6 % bruker bibliotekenes nett, 10 % av studentene. 80 % har søkemotorer som førstevalg for informasjon.

Denne utfordringen må møtes gjennom å gi tilgang til mer digitalt innhold på våre nett, men vi kan ikke løse denne utfordringen med å si at vi skal ha samordnede tjenester innenfor biblioteksektoren uten å se dem i sammenheng med utviklingen i kunnskapsmiljøer og kunnskapsbedrifter og de distribuerte tjenester som finnes der. Vi kan tilby kunnskap, men vi kan ikke pålegge brukeren å komme til oss. Kunnskap er mer og mer noe som søkes, ikke noe som gis. Vi må utvikle en digital strategi som er mer konkret enn å si generelt at vi alle skal tilby digitalt innhold og lage felles portaler. Det bør tas utgangspunkt i de mandatene og den oppgavedelingen som de nasjonale institusjonene Nasjonalbiblioteket og Riksarkivet har i dag også i en digital tid. På bakgrunn av dette må vi svare på utfordringen med å sikre tilgang til våre kvalitative tjenester der brukerne er. Og ikke minst, vi må sikre midler til å betale rettigheter til de som skaper det vi skal formidle. Og – vi må ha kompetanse på – og følge med i den konvergensen som er en konsekvens av den digitale utviklingen. Både den som gjelder sammensmeltingen av tele- data og mediesektoren og de som i kjølvannet av det kan føre til sammensmelting av arkiv, bibliotek og museum.

Først når vi har adressert disse spørsmål – og utviklet tilbud i dette perspektivet, - ivaretar vi oppdraget med å legge til rette for at ytringsfrihet skal finne sted.

## **1.2 Nettverk – som fysisk struktur eller www**

En antydning til svar i utredningen på det generelle behovet for økt kunnskap og den digitale utviklingen, er den samordningen eller fordeling av tjenester som Norgesbiblioteket innebærer. Norgesbiblioteket som begrep og ide er et godt grep, men konsekvensene i en digital verden krever en annen logikk enn i den eksisterende fysiske strukturen av bibliotek. Samordning som var svaret på ressursoptimalisering i den "analoge" verden (jer. det sømløse bibliotek) er ikke nødvendigvis svaret på ressursoptimalisering i den digitale nettbaserte verden. Utvikling av digital produksjon, formidling og bevaring av materiale legger til rette for sentralisert tilrettelegging (digitalisering, bevaring etc.) og distribuert tilgang gjennom fysiske og trådløse digitale formidlingskanaler.

Viktigere enn en eventuell samordning av tjenester bibliotekene mellom blir en samordning i betydning en felles tenking med andre institusjoner som deltar i den verdiskapingskjeden som produserer kunnskap. Vi må være del av et integrert samfunnsnettverk, ikke et segregert biblioteknettverk. Søkemotorene bidrar til en slik integrert tenking når det gjelder det digitale. De utfordrer oss gjennom å ha satt kunnskapsorganiseringen i en nettbasert informasjonsoverflod på dagsorden på samme måte som da katalogkortene løste problemene til innbundne kataloger ved forrige informasjonsrevolusjon. Sentrale aktører i denne verdiskapingskjeden vil være høyskoler og universitet, medievirksomheter og andre innholdsleverandører i tillegg til de statlige institusjoner som Nasjonalbiblioteket, Riksarkivet, Nasjonalmuseet for kunst, Filminstituttet, Preus fotomuseum med mer.

### **1.3 Norgesbiblioteket som tjeneste**

Det ligger et dobbelt budskap i utredningens anbefalinger når det gjelder struktur og tjenester. Med unntak av anbefalingen om samarbeid mellom kommuner, ønsker en å bevare nåværende struktur. Det betyr at samordning av tjenestetilbudene styres av dette. Samtidig pekes på utfordringene i det digitale, uten at en problematiserer at dette i seg selv kan bli et strukturerende element langt ut over bibliotekområdet, eller at det synliggjør endrete tjenester.

Skal vi lykkes med valg og prioriteringer må vi la brukerfokuset komme foran det internt strukturelle fokuset når valgene skal gjøres og vi må tenke strategisk i forhold til hva slags oppgaver de ulike institusjonene på bibliotekområdet skal ha. Dette mangler i utredningen.

## **2 Kommentarer til målområdene under strategier og tiltak**

### **Målområde 1. Innhold og tjenester i Norgesbiblioteket**

Nasjonalbiblioteket har etablert et digitaliseringsprogram med siktemål å digitalisere alle samlinger. Dette gjøres primært for å sikre materialet for fremtida, men legger samtidig grunnlaget for nettbasert distribusjon av innhold. Det som er falt i det fri vil umiddelbart bli tilgjengelig, mens rettighetsbelagt materiale må tilgjengeliggjøres gjennom avtaler med rettighetshavere. Når det gjelder produksjon og langtidsbevaring av digitalt innhold er dette spesialiserte oppgaver som krever store og spesialiserte ressurser i form av kompetanse og utstyr.

For å sikre kvalitetsmessig gode tjenester og optimal ressursbruk ser vi det som helt sentralt at statlige bevilgninger til disse områdene kanaliseres til Nasjonalbiblioteket når det gjelder norsk innhold. For øvrig en prioritering i tråd med signalene om NBs digitale sikringsmagasin i Kulturmeldinga. I utviklinga med tilrettelegging av digitalt innhold bør det gjøres en spesifikk grenseoppgang mellom oppgavene til ulike aktører på nasjonalt nivå. For ABM området innebærer dette at videre satsing på biblioteks og arkivområdet bør bygges rundt det arbeidet som allerede er i gang i Nasjonalbiblioteket og Riksarkivet og som er utviklet med utgangspunkt i institusjonenes gitte mandat..

I meldingen er det under det som benevnes som målområde 1 beskrevet flere tiltak på disse områdene. I pkt 1.2 beskrives behovet for et program for digitalisering med henvisning til Riksarkivets og Nasjonalbibliotekets digitaliseringsstrategier. Vi vil tilslutte oss utredningens anbefaling at fremtidige strategier bør bygge på disse institusjonenes allerede igangsatte arbeid. Vi vil presisere at en evt. forsering av dette arbeidet bør gjøres gjennom direkte bevilgninger til institusjonene i tråd med de generelle mandat de har for å sikre og bevare kulturarven. For øvrig vil vi i tråd med dette peke på behovet for å gjøre en tydeligere grenseoppgang mellom de statlige aktørene på ABM-området når det gjelder tilrettelegging for å få kulturarven på nett.

I tillegg til tilrettelegging for digitalisert innhold er det behov for en felles strategi for å etablere regimer for distribusjon og tilgang til digitalt innhold i samarbeid mellom rettighetsorganisasjonene og myndighetene. I tråd med veksten av digitalt innhold må brukerne både gjennom biblioteknettverket og sine egne nettilknytninger sikres tilgang til både kulturarven og aktuelt innhold.

## **Målområde 2. Norgesbiblioteket – struktur og organisering**

### **Trådløst høyhastighetsnett**

Parallelt med økt tilgang til digitalisert innhold er det en viktig oppgave å tilrettelegge for høyhastighetsnettverk som kan distribuere bilder, lyd, film og tekst effektivt til landets bibliotek. Nasjonalbiblioteket vil understreke tiltakene som er beskrevet under målområde to under overskriften Utstyre alle bibliotek med trådløst høyhastighetsnett (jfr. pkt 2.2)

### **Biblioteklov**

Spørsmålet om lov som virkemiddel blir ikke spesifikt drøftet i utredningen, men det foreslås å endre dagens lov med en ny lov for alle bibliotek for å sikre samarbeidet i det nasjonale biblioteknettverket. Vi vil peke på at det er behov for en mer spesifikk drøfting av ulike virkemidler for realisering av Norgesbiblioteket før en kan konkludere med at det vil være riktig å beholde og utvide dagens biblioteklov. Eksempelvis har Sverige uten en lov et bibliotekjentestilbud som av de fleste vil regnes som bedre enn det vi med lov har utviklet i Norge. I mange henseender vil lovhjemling snarere være et defensivt virkemiddel som gjør at innsatsen for å legitimere bibliotekenes rolle ikke rettes mot å utvikle moderne, brukerrettet tilbud, men snarere rettes mot å forsvare eksisterende løsninger og etablerte skanser. Det ville sannsynligvis tilrettelegge for en mer dynamisk utviklingsprosess hvis man isteden for å utvide lovens nedslagsfelt heller foreslo å avvikle loven til fordel for andre virkemidler. Dagens bibliotekinstitusjoner eies av kommuner og stat og større private og offentlige institusjoner. Samarbeid på tvers av denne strukturen må etableres på grunnlag av felles tiltak og program som kan gi hver av eierne fordeler av å delta i samarbeidet. Dette kan ikke sikres gjennom en lov på tvers av forvaltningsnivåer og institusjonseierskap, men må vokse fram av institusjonenes eget utviklingsarbeid. Et godt eksempel på et slikt samarbeid er fellesbiblioteket som er etablert på Papirbredden i Drammen.

### **Målområde 3. Kompetanse og forskning**

De gjennomgripende endringene som finner sted innenfor produksjon, tilgjengeliggjøring og organisering av kunnskap er i ferd med å revolusjonere måten vi tradisjonelt har forholdt oss til disse spørsmålene på. Det er behov for å etablere forskningsprogram som tar innover seg at aktører og roller i det vi har omtalt som verdiskapingskjeden på dette området er under endring. Perspektivene må favne bredere enn ABM-sektoren og det bør etableres samarbeid med de innholdsleverandører og teknologileverandører som i dag representerer drivkreftene i denne utviklingen. Denne forskningen bør forankres i forskningsmiljøer på høyskoler og universitet og i overordnede miljøer som Norsk forskningsråd.

#### **Kompetansemiljø for opphavsrett og personvern ved Nasjonalbiblioteket.**

Utredningen foreslår å styrke Nasjonalbibliotekets juridiske stab og utvide nedslagsfeltet til hele ABM-sektoren. Vi støtte forslaget om å styrke det allerede etablerte kompetansemiljøet ved NB. For å dekke hele ABM-feltets behov vil det være behov for en ekstra stilling i tillegg til de to vi har i dag.

Med vennlig hilsen

Vigdis Moe Skarstein  
Nasjonalbibliotekar

Roger Jøsevold  
Ass.nasjonalbibliotekar